

УДК 81'25:81'42:81'276.6

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.23.2025.4>

СИНТЕЗ СИСТЕМНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ТА КРИТИЧНОГО ДИСКУРС-АНАЛІЗУ В ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ: МЕТОДОЛОГІЧНА СИМБІОТИКА

Громко Т. В.

Національний університет «Одеська політехніка»

У статті обґрунтовано доцільність синтезу системно-функціональної лінгвістики (СФЛ) та критичного дискурс-аналізу (КДА) як методологічної основи сучасного перекладознавства. З урахуванням поглиблення міждисциплінарності гуманітарного знання запропоновано концепт методологічної симбіотики – інтегративного підходу, що поєднує описову точність СФЛ із критичною інтерпретаційною глибиною критичного дискурс-аналізу. У фокусі дослідження перебуває переклад як дискурсивна дія, у межах якої мовний вибір перекладача зумовлює трансформації змісту, оцінки, ідеології та соціального ефекту тексту. На основі огляду теоретичних джерел та порівняльного аналізу підходів (зокрема у працях Крістіни Шеффнер, Джулі Гаус, Басама Хатіма, Ієна Мейсона та Джеремі Манді, а також українських дослідників – Ілька Корунця, Олени Сдобнікової та Ігоря Кононова) презентовано авторську триетапну модель аналізу перекладу. Вона охоплює: 1) реєстрово-жанрову ідентифікацію за СФЛ; 2) аналіз дискурсивних стратегій за КДА; 3) зіставлення вихідного і цільового текстів за параметрами дискурсивних зсувів. Результати застосування моделі до корпусу перекладених текстів політичного, академічного, інженерного та побутово-туристичного жанру засвідчили її аналітичну ефективність. Виявлено типові трансформації: номіналізацію замість дієслівної форми, зниження експліцитності агентності, нейтралізацію імперативності та зміну модальності, які свідчать про ідеологічну адаптацію повідомлення до норм цільової культури. Зіставлення реєстрових параметрів (поле, тенор, модус) з категоріями КДА (оцінка, інтертекстуальність, влада, агентивність) дало змогу комплексно схарактеризувати зсуви в тональності, позиціонуванні перекладача та риторичній структурі. Модель виявилася чутливою до змін навіть у коротких фрагментах та продуктивною для ідентифікації соціокультурних чинників перекладацьких рішень. Запропонований підхід може бути використаний як у наукових студіях, так і у викладанні перекладу, особливо в аспекті формування критичної перекладацької рефлексії.

Ключові слова: перекладознавство, теорія перекладу, системно-функціональна лінгвістика, критичний дискурс-аналіз, методологічна симбіотика, реєстр, ідеологія, міжмовна трансформація.

Hromko T. V. Synthesis of Systemic Functional Linguistics and Critical Discourse Analysis in Translation Studies: Towards a Methodological Symbiotics. The article substantiates the feasibility of synthesizing systemic functional linguistics (SFL) and critical discourse analysis (CDA) as the methodological basis of modern translation studies. Taking into account the increasing interdisciplinarity of humanitarian knowledge, the concept of methodological symbiotics is proposed, which is an integrative approach that combines the descriptive accuracy of SFL with the critical interpretative depth of critical discourse analysis. The focus of the study is translation as a discursive action, within which the translator's language choices determine the transformation of the content, evaluation, ideology and social effect of the text. Based on a review of theoretical sources and a comparative analysis of approaches (in particular, in the works of Christina Scheffner, Julie Haus, Bassam Khatim, Ian Mason and Jeremy Mundy, as well as Ukrainian researchers – Ilko Korunets, Olena Sdobnikova and Igor Kononov), we offer our own three-stage model of translation analysis. It includes: 1) registration-genre identification for SFL; 2) analysis of discursive strategies for KDA; 3) comparison of source and target texts according to the parameters of discursive shifts. The results of applying the model to a corpus of translated texts of political, academic, engineering and everyday-tourism genres have demonstrated its analytical effectiveness. The following types of transformation have been identified: nominalization instead of the verb form, reduction of the explicitness of agency, neutralization of imperativeness and changes in modality, which indicate an ideological adaptation of a message to the norm of the target culture. Comparison of register parameters (field, tenor, mode) with KDA categories (evaluation, intertextuality, power, agentivity) made it possible to comprehensively characterize shifts in tonality, translator positioning and rhetorical structure. The model was found to be sensitive to changes even in short fragments and productive for identifying sociocultural factors of translation decisions. The proposed approach can be used both in scientific studies and in teaching translation, especially in the aspect of forming critical translation reflection.

Key words: translation studies, translation theory, systemic-functional linguistics, critical discourse analysis, methodological symbiotics, register, ideology, interlingual transformation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. В умовах поглиблення міждисциплінарності перекладознавчих досліджень

спостерігається тенденція до інтеграції різних лінгвістичних підходів, зокрема системно-функціональної лінгвістики (СФЛ) та критичного дискурс-аналізу

(КДА). Такий синтез зумовлений необхідністю глибшого осмислення перекладу не лише як текстуального перетворення, а і як складного комунікативного акту, що відображає соціальні, ідеологічні та культурні змінні. У сучасних дослідженнях переклад дедалі частіше розглядають як форму дискурсивної репрезентації, де мовний вибір перекладача може свідомо або несвідомо модифікувати зміст, інтенцію, а нерідко – й ідеологічну настанову вихідного тексту. СФЛ пропонує інструментарій для вивчення семантичних функцій тексту, тоді як КДА орієнтований на виявлення соціально значущих зрушень у дискурсі. Їхня методологічна комплементарність відкриває перспективи для розроблення нової інтегративної моделі аналізу перекладу, яка враховуватиме як структурно-функціональні, так і критично-інтерпретативні параметри.

Як справедливо зазначає К. Шаффнер, переклад є формою дискурсивної практики, що передбачає адаптацію тексту до нових соціокультурних умов і вимагає не лише текстуального, а й критичного аналізу [15, 28–42]. Такий підхід до перекладу як до соціально вмотивованого акту репрезентації уможливорює розглядати перекладений текст не просто як трансформовану мовну структуру, а як дискурсивну одиницю, що вбудована в конкретні інституційні, ідеологічні та жанрові параметри. У цьому контексті СФЛ, започаткована М. А. К. Холлідесом [10], забезпечує потужний аналітичний інструментарій для опису метафункцій мови – ідеаційної, міжособистісної та текстової, які виявляються в структурі тексту. Водночас КДА, представлений у працях Н. Фейрклоу [8; 9], Т. ван Дейка [17] та інших дослідників, зосереджений на виявленні ідеологічного навантаження дискурсу, механізмів владного контролю та репрезентації соціальної дійсності. Попри спільну епістемологічну орієнтацію СФЛ та КДА на вивчення мови як соціального феномену, відсутня єдина аналітична модель, яка б поєднувала інструменти обох підходів для глибокого аналізу перекладацьких зрушень. Сучасні дослідження у сфері перекладознавства, серед іншого праці В. Hatim та І. Mason [11], J. House [12], а також J. Munday [14], усе частіше демонструють потребу такого поєднання. Саме тому виникає необхідність перегляду методологічного інструментарію, який дав би змогу інтегрувати функціональні характеристики тексту з критичним осмисленням його соціального контексту. Подібний підхід не лише сприяє точнішій оцінці перекладених текстів, а й висвітлює механізми впливу перекладача на зміст, тональність і функціонування тексту в цільовій культурі.

Формулювання мети і завдань статті. Мета цієї статті – окреслити методологічні передумови такого синтезу та запропонувати авторську модель інтегративного аналізу перекладеного дискурсу, що поєднує структурно-функціональні ресурси СФЛ з критичним потенціалом КДА для виявлення смислових та ідеологічних зсувів у перекладі. Досягнення поставленої мети зумовило потребу виконання низки дослідницьких завдань: 1) проаналізувати теоретичні засади СФЛ і КДА в контексті їх застосування в сучасному перекладознавстві

та виявити можливості їх інтеграції; 2) окреслити концепт методологічної симбіотики як нового підходу до аналізу перекладеного дискурсу, який охоплює формальні та інтерпретативні параметри; 3) розробити триетапну аналітичну модель, що поєднує реєстрово-жанрову класифікацію (СФЛ) з дискурсивним аналізом оцінних і соціокультурних трансформацій (КДА); 4) апробувати запропоновану модель на прикладах перекладів з різних сфер комунікації (політичної, академічної, технічної та побутової) з виявленням типових дискурсивних зрушень; 5) з'ясувати потенціал цієї інтегративної моделі для оцінювання якості перекладу, навчання майбутніх перекладачів та розвитку критичної перекладацької компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Осмислення перекладу як міжмовносистемного явища актуалізує потребу нового методологічного синтезу, який дасть змогу поєднати структурно-функціональні та критично-інтерпретативні аспекти аналізу. На нашу думку, міжмовносистемний переклад є багатовимірним процесом, що охоплює не лише граматичні та лексичні відповідності, а й когнітивно-прагматичну адаптацію тексту до іншої мовної системи і культури, зумовлених інтеграцією лінгвальних і позалінгвальних чинників [2, 9–12]. Такий підхід до перекладу як до міжсистемної комунікації відкриває простір для міждисциплінарної методології, що поєднує в собі засоби опису мовної структури та засоби інтерпретації соціальних функцій мови.

У цьому контексті особливої значущості набуває методологічна симбіотика СФЛ, яка фіксує метафункціональні параметри тексту, та КДА, що уможливорює простежити соціально вагомі зрушення в дискурсі. Їх поєднання не лише забезпечує глибоке проникнення у структурну організацію тексту, а й сприяє виявленню ідеологічно зумовлених трансформацій у перекладі. Саме такий підхід дозволяє одночасно вивчати семантичні, жанрові, стилісові й прагматичні характеристики тексту та їхню репрезентацію в іншій мовній системі [1, 17]. З урахуванням цього синтез СФЛ і КДА постає потенційною парадигмою аналітичної інтерпретації міжмовносистемного перекладу, що поєднує дескриптивну точність (див. [3, 4]) і критичну глибину.

Методологічна симбіотика в перекладознавстві, а отже, не лише є термінологічною метафорою, а й відображає реальну потребу створення комплексного інструменту дослідження перекладу як певного дискурсивного акту. Пропонуємо розглянути умови формування такого підходу й презентувати авторську модель, що ґрунтується на концептуальному поєднанні системно-функціонального та критичного аналізу мовної дії. У наш час в перекладознавстві дедалі помітнішою стає потреба оновлення методологічного інструментарію з метою домогтися більш адекватного аналізу перекладу як багатовимірного явища.

З огляду на глобалізаційні виклики, поширення цифрових форм комунікації, політизацію дискурсу та зростання ролі перекладача як медіатора між культурами, констатуємо, що традиційні підходи до

аналізу тексту більше не задовольняють вимоги до інтерпретаційної глибини й соціального контексту. У добу постправди та інформаційних маніпуляцій переклад постає не лише засобом передачі значення, а й актом дискурсивного позиціонування, що впливає на формування колективної свідомості, ідентичностей та уявлень про реальність. У цьому контексті СФЛ, яка дозволяє детально описати внутрішню організацію тексту за допомогою метафункцій мови, не є достатньою без врахування ідеологічних, прагматичних та інтертекстуальних чинників. КДА, хоч і орієнтований на виявлення соціального змісту в дискурсі, не завжди пропонує чіткі формальні параметри аналізу, що ускладнює його застосування до перекладених текстів як результатів мовного вибору. Саме тому виникає потреба поєднання цих двох підходів як взаємодоповнювальних: СФЛ – як джерела функціонального опису структури, а КДА – як критичної рамки для інтерпретації змісту. Такий синтез актуалізує оцінювання не лише текстової точності, а й дискурсивної релевантності перекладу, враховуючи як реєстрову специфіку, так і соціокультурний ефект мовних трансформацій.

СФЛ пропонує концепцію мови в розрізі соціальної семіотики, де мовні одиниці функціонують не ізольовано, а в межах соціальної взаємодії та контексту ситуації [10, 24]. На відміну від формалістичних традицій, з опертям на які мову розглядають як систему правил, СФЛ трактує мовлення як процес створення значень, зумовлений соціальними чинниками. У центрі цієї моделі перебуває поняття «метафункції», тобто базових смислотвірних функцій мови: *ідеаційної* (репрезентація досвіду), *міжособистісної* (регуляція стосунків між учасниками комунікації) та *текстової* (організація повідомлення у зв'язний текст). Кожна з цих метафункцій реалізується через набір граматичних засобів і є обов'язковою умовою функціонування будь-якого дискурсу. Окрім цього, неодмінними є поняття «реєстрових змінних», які визначають тип мовної поведінки у конкретній ситуації: *поле* (*field* – про що йдеться), *тенор* (*tenor* – хто говорить, з ким і з якою метою), *модус* (*mode* – яким чином відбувається комунікація). Сукупно ці змінні формують *реєстр тексту* – варіативну сукупність лексичних, синтаксичних, стилістичних рис, які відповідають комунікативним очікуванням у певному жанрі. Третім поняттям є «жанр», що в системно-функціональній традиції пов'язане з передбачуваною структурою подання значень у межах певної соціальної події.

У теорії перекладу СФЛ виявилася продуктивною основою для розробки ряду аналітичних моделей. Так, Дж. Хаус застосувала реєстровий аналіз для створення моделі оцінювання якості перекладу на основі порівняння функціонально-реєстрових параметрів вихідного й цільового текстів [12]. Її модель передбачає розрізнення явного перекладу (*overt translation*), що орієнтується на збереження соціального контексту оригіналу, і прихованого перекладу (*covert translation*), що адаптує текст до нової культури. Б. Хатім і І. Мейсон, спираючись на теорію М. Холлідея, розробили модель, яка враховує параметри ідеаційної, міжособистісної та

текстової функцій, що дає змогу аналізувати зміни у стилі, модальності, транзитивності при перекладі [11]. Їхній підхід акцентує на впливі ідеологічних та культурних чинників на мовний вибір перекладача. Крім того, моделі А. Тросборг, створені для дидактичних цілей, інтегрують категорії жанру та реєстру з метою навчання студентів-перекладачів виявляти текстові й комунікативні параметри, релевантні для перекладацького рішення [16].

Попри аналітичну силу і гнучкість, СФЛ у більшості досліджень використовується як описова рамка, що не завжди дозволяє виявити ідеологічну мотивацію трансформацій у перекладі. Саме тому синтез СФЛ із КДА є перспективним кроком у напрямку створення методологічної симбіотики – інтегрованої моделі, яка поєднує структурну точність із критичним потенціалом для аналізу дискурсивних змін. Таким чином, системно-функціональна лінгвістика виступає основою для першого рівня аналізу перекладу – рівня функціонального опису й реєстрової класифікації, яка далі може бути збагачена критичним осмисленням на рівні соціальних значень, владних структур і позиціонування перекладача.

КДА – це міждисциплінарний напрям, що виник на перетині лінгвістики, соціології, філософії мови та ідеологічної критики. Його суть полягає в позиціонуванні дискурсу не нейтральною мовною формою, а функціоналом соціальної практики, у якій репрезентовано, відтворено або ж трансформовано владні відносини та домінуючі ідеології [8; 17]. У межах цієї парадигми мову вивчають не ізольовано, а як інструмент соціального впливу, що формує уявлення про дійсність та взаємини між суб'єктами комунікації.

Основними категоріями КДА є *ідеологія*, *влада*, *інтертекстуальність* та *агентивність*. *Ідеологія* постає як система смислів, що легітимізує соціальні практики і нерівності; її оприявнюють вибір лексики, синтаксис, структура тем та інформаційного фрейму. Категорія *влади* охоплює як інституційні, так і дискурсивні механізми контролю, включаючи номіналізацію, пасивізацію, елімінацію агентності тощо. *Інтертекстуальність* у КДА – це форма вплетання чужих голосів і дискурсів у текст, що дає змогу дослідити механізми апеляції до авторитету, легітимації або ж полеміки. *Агентивність*, зі свого боку, є критичним показником того, кого за текстом співвідносять з активним суб'єктом або відповідальною стороною.

До специфічних методологічних рис КДА належать *інтердискурсивність* (взаємодія між дискурсами різного типу) та *міжжанрова гібридизація* (змішування жанрових рис з метою створення нових комунікативних ефектів). Усі названі явища особливо увиразнені в сучасних текстах перекладу, які часто функціонують у транскультурному середовищі та обслуговують декілька жанрових і комунікативних очікувань водночас. Перекладач у цьому контексті вже не виступає нейтральним посередником, а виконує роль агента перетлумачування цінностей, що діє в межах власного когнітивного та культурного простору. Як зазначає Джеремі Манді, у перекладі можуть відбуватися цілеспрямовані

ідеологічні зсуви, які змінюють позиціювання автора, акценти в оцінюванні подій та соціальні ролі учасників дискурсу [13].

У працях іспанської дослідниці теорії перекладу Марії Кальсади Перес КДА потрактовано як ефективний засіб дослідження трансформацій позиціювання при перекладі інституційних і політичних текстів, зокрема через аналіз маркерів оцінності, риторичних стратегій та зміщення точки зору [7]. Застосування КДА в цій площині сприяє вияву не лише формальних зрушень, а й більш глибоких – семіотичних – модифікацій у представленні ієрархій, норм і концептів, що лежать в основі тексту. Такий підхід забезпечує критичну перспективу для аналізу перекладу як соціально ангажованого мовного акту, де перекладач виступає як суб'єкт, що співтворить дискурс у новому культурному просторі, а його поєднання із системно-функціональним підходом дає змогу не лише описати формальні особливості тексту, а й інтерпретувати смисли, які реалізуються або трансформуються в міжмовному переміщенні.

Попри розбіжності у фокусах дослідження, СФЛ і КДА демонструють низку точок перетину, які уможливають розглядати їх як взаємодоповнювані в межах інтерпретації перекладу. Так, СФЛ, орієнтована передусім на структурну організацію тексту, передбачає розгляд мовних одиниць як носіїв метафункцій у певному комунікативному контексті. На противагу цьому КДА спрямований на виявлення соціальної дії мови із зосередженням на тому, як дискурс конструює і транслює владу, ідеологію та ідентичність. У перекладознавстві сфера застосування СФЛ охоплює реєстровий аналіз, моделювання жанрів, опис семантичних і синтаксичних зрушень між ВТ і ЦТ (у вже названих працях Джулі Хаус, Басама Хатіма та Ієна Мейсона), тоді як КДА дозволяє дослідити зміщення позиції мовця, відхилення від авторської інтенції, оцінні зміни та репрезентацію ієрархій і суб'єктів у процесі перекладу [12; 11; 14].

Теоретична і практична сумісність обох підходів полягає в можливості інтеграції їхніх операційних категорій: поле, тенор і модус у СФЛ можуть бути безпосередньо поєднані з категоріями влади, агентивності та інтертекстуальності в КДА. Наприклад, аналіз модусу як ступеня участі мовця в дискурсі може бути збагачений критичним виявленням мовних стратегій, що приховують або зміщують відповідальність за мовленнєві дії (номіналізація, пасивізація, елімінація агента). Вважаємо, що актуальність міжметодологічного підходу до перекладу зумовлена «не лише трансформацією самих текстів, а й зміною ієрархій значення, соціального ефекту та прагматичної функції повідомлення» [2, 15]. У такому контексті переклад слід розглядати не лише як мовну репрезентацію, а і як дискурсивне перетлумачення, здійснюване за рахунок складного поєднання граматичних, жанрових і соціоідеологічних чинників.

Дискурсивний аналіз перекладу, отже, постає як міжфункціональний простір, де перетинаються опис і інтерпретація, структура і дія, лінгвістика і соціальна критика: при цьому СФЛ відповідає за точну

фіксацію функціональних ознак тексту, тоді як КДА відкриває можливість виявляти оцінні зміни, дискурсивні маніпуляції та інституційну залученість перекладача. Спроби поєднання цих підходів у межах української школи перекладознавства також демонструють щораз більшу зацікавленість у переході від формальної адекватності до прагматичної та критичної релевантності (див. Табл.1 з порівнянням підходів до перекладу у працях Крістіни Шеффнер та українських дослідників І. В. Корунця, О. І. Сдобнікової, А. П. Чернова, І. М. Кононова).

Узагальнене порівняння підходів до перекладу Крістіни Шеффнер та сучасних українських дослідників дає підстави висновувати: якщо в монографії “The Role of Discourse Analysis for Translation and in Translator Training” за редакцією К. Шеффнер [15] дискурс-аналіз позиціоновано як основний аналітичний інструмент для виявлення жанрових, ідеологічних та інституційних трансформацій перекладу з акцентом на агентивність перекладача в політичному та публічному дискурсі, то в працях українських дослідників переважає поступова еволюція від структурно-семантичного опису [5] до прагматичного [6] та дискурсивно-критичного [4] аналізу перекладу як форми культурної адаптації, при цьому концептуальний синтез системно-функціонального та критичного підходів залишається перспективним, але ще недостатньо реалізованим у межах української перекладознавчої традиції. У цілому ж методологічна симбіотика СФЛ і КДА відкриває нові горизонти для побудови інтегративної моделі перекладу, яка поєднує функціональний опис і критичною оцінкою трансформацій.

Інтегративна модель аналізу перекладеного дискурсу ґрунтується на поетапному поєднанні названих інструментів (про них далі). Структура моделі передбачає три взаємопов'язані етапи, що забезпечують як описову (deskriptivnu), так і пояснювальну інтерпретацію трансформацій, які відбуваються у процесі міжмовної репрезентації смислів. Так, на *першому* етапі ідентифіковано жанр, реєстр та соціальну ситуацію спілкування засобами СФЛ. Згідно з т. зв. моделлю Halliday–Hasan, аналізу підлягають вже названі параметри – поле, тенор і модус. Окрім реєстрових змінних, фіксуються й метафункціональні домінанти – ідеаційна функція, міжособистісна, текстова. Це уможливує встановити очікувану мовну поведінку у вихідному тексті та оцінити її відтворення в перекладеному варіанті.

Другий етап зосереджено на виявленні стратегій представлення акторів, оцінювальних ресурсів і граматичних трансформацій, які здійснює перекладач. У межах КДА проаналізовано способи репрезентації соціальних суб'єктів, зокрема через *активацію* або *пасивацію*, *персоналізацію* чи *імперсоналізацію*. Увагу також приділено оцінним конструкціям, лексичному вибору, граматичним зсувам, які впливають на модальність, транзитивність і часову структуру повідомлення. Особливо значущим є виявлення позиціонування перекладача як дискурсивного суб'єкта, який через мовні засоби може мимоволі чи цілеспрямовано змінити комунікативну інтенцію оригіналу, його ідеологічне навантаження або соціальну перспективу.

Таблиця 1

Порівняння підходів до перекладу за СФЛ із КДА

Критерії порівняння	Шеффнер К. (2002)	Корунець І. В. (2004)	Сдобнікова О. І. (2010)	Кононов І. М. (2017)
Об'єкт аналізу	Дискурс як соціальна практика	Текст як мовна система	Текст як прагматичне повідомлення	Текст як дискурсивна подія
Фокус перекладознавчого підходу	Інтеграція дискурс-аналізу і перекладу	Мовна еквівалентність і трансформації	Інтерпретація смислу та прагматика	Дискурсивні зсуви та контекстуальні трансформації
Роль перекладача	Агент інтерпретації і трансформації дискурсу	Передавач змісту, що прагне точності	Інтерпретатор, що адаптує значення	Суб'єкт дискурсу, що формує нову структуру
Тип аналізованого дискурсу	Політичний, інституційний, офіційний	Літературний, офіційно-діловий	Публіцистичний, художній, міжособистісний	Політичний, інституційний, культурний
Методи/інструменти аналізу	Жанровий аналіз, тематизація, когезія	Граматичний, лексичний, стилістичний аналіз	Аналіз прагматичних маркерів, намірів автора	Аналіз дискурсивних стратегій, фреймів
Ціль дослідження	Розкриття ідеологічних змін і дискурсивної дії	Формування перекладацької компетентності	Адекватна передача прагматичної функції	Виявлення соціокультурних домінант
Підхід до ідеології	Ідеологія як ключовий вектор трансформацій	Не є фокусом аналізу	Ідеологія враховується в аспекті впливу	Ідеологія як частина змістової трансформації
Застосування у навчанні перекладу	Навчання перекладачів на основі жанрово-дискурсивної аналітики	Систематизоване вивчення теорії і практики	Формування інтерпретативних навичок	Навчання критичного читання і відтворення дискурсу

І вже на *третьому* етапі зіставлено вихідний та перекладений тексти за параметрами дискурсивних зсувів з аналізом, наскільки збережено або змінено комунікативну мету, жанрово-регістрову відповідність, оцінювання подій та акторів, ідеологічні акценти. Перекладач виявляє приховані або явні прагматичні зміни, які можуть спричинити зміщення смислових домінант. Це – етап переходу від формального аналізу до глибинного інтерпретативного осмислення перекладу як соціальної дії, що створює нову текстову реальність у межах цільової культури.

З огляду на складність аналізу модель спирається на комбінований методичний *інструментарій*. Так, для системно-функціонального компонента використовують таблиці СФЛ-аналізу, у яких зафіксовано реєстровий профіль (поле, тенор, модус), тип жанру, рівень експліцитності, форми тематизації та когезії. Такий структурований опис дає змогу зіставити тексти за функціональними параметрами, виявити відхилення, спрощення або стилістичні зсуви, що можуть бути не очевидними без формалізованої процедури. У межах КДА застосовують такі основні категорії: номіналізацію як засіб редукції агентності через перетворення дії на іменникову форму; пасивізацію як спосіб витіснення виконавця дії з фокусу уваги; метафори влади, оприявлені в лексичних або образних маркерах домінування; оцінка, реалізована через імпліцитні або експліцитні індикатори емоційного чи раціонального ставлення; інтертекстуальні сигнали, що функціонують як засоби легітимації або контрдискурсу. Використання цих категорій разом з описовими параметрами СФЛ дозволяє не лише

фіксувати формальні трансформації, а й пояснювати їхнє прагматичне, комунікативне й соціокультурне значення, зокрема в текстах, де мова є інструментом влади, переконання або ідеологічної репрезентації.

Для *емпіричного застосування* запропонованої моделі вибрано переклад фрагмента політичної промови, виголошеної в Європейському парламенті, з англійської мови на українську. Жанрово текст належить до публічних інституційних звернень, орієнтованих на легітимацію політичного рішення та мобілізацію підтримки. Вихідний текст належить до сфери політичного дискурсу в західному демократичному контексті, що передбачає активну риторичну участь суб'єкта мовлення, пряму аргументацію та акцентування на дієздатності інституцій. Український переклад був опублікований на офіційному сайті державної установи, що також засвідчує його офіційну функцію, проте вже в умовах іншого політико-культурного середовища, де переважають консенсусні формулювання, м'які формули відповідальності та зважена риторика.

Приклад аналізу базується на одному з речень: *“This reform empowers the regions to take control”*. У перекладі цей фрагмент подано як: *«Завдяки цій реформі регіони можуть брати на себе більше відповідальності»*. Згідно з категоріями СФЛ, вихідний текст має активну транзитивну конструкцію, де агент (*“this reform”*) виконує дію над бенефіціаром (*“the regions”*), а процес є матеріальним, із чітко вираженим результатом. Поле визначається як управлінська дія, тенор – як інституційний (європейські структури → регіональні владні одиниці – див. Табл. 2), модус – письмовий, формальний, декларативно-програмний.

У перекладі ж спостерігаємо зміну процесуального типу: замість матеріального процесу *empowers* вжито конструкцію з *можуть брати*, що відображає можливість, а не пряме делегування дії. Це знижує ступінь агентності реформи та самих регіонів, переводячи фокус з інституційної ініціативи на потенційну готовність суб'єкта.

У межах КДА цей випадок можна кваліфікувати як дискурсивний зсув у модальності та відповідальності. У перекладі зникає пряма кореляція між реформою як джерелом зміни та регіонами як суб'єктами дії, що пом'якшує ідеологічне навантаження твердження. Конструкція «*можуть брати*» є умовною, не визначеною та частково деперсоналізованою, що відповідає дискурсивній стратегії нейтралізації конфлікту або уникнення надмірної ініціативності. Це може бути пов'язано з адаптацією до локального дискурсивного контексту, де прямі імперативи влади часто замінені конструкціями можливості, допустимості чи узгодженості. Також наявне зниження риторичної інтенсивності й прагнення зберегти баланс між офіційністю й обережністю у відображенні владного впливу.

Інтерпретація таких трансформацій свідчить про дискурсивне віддалення від культури-джерела, у якій риторика активного втручання з боку інституцій сприймається як легітимна. У культурі-реципієнті домінує інша парадигма – обережна, ієрархічно узгоджена комунікація, у якій суб'єкти діють не як незалежні агенти, а як елементи системної згоди. Таким чином, позиціонування перекладача в цьому випадку набуває рис посередника-коректора, який адаптує висловлювання до очікуваної норми мовної стриманості, знижуючи рівень директивності та риторичної сили. Соціальний ефект перекладеного тексту внаслідок цього змінюється: з декларації зміни як дії → до припущення змін як потенційної відповідальності. Це впливає на сприйняття реформи цільовою аудиторією, зміщуючи акцент з активної участі на спостереження або оцінку можливості включення.

У сфері академічної комунікації, зокрема в текстах, пов'язаних із процесом здобуття кваліфікації магістра філології у галузі перекладу, типовими є узагальнені формулювання щодо освітніх результатів і компетентностей. Англійський фрагмент “*Students will develop advanced skills in cross-cultural*

communication and translation strategies” у перекладі відтворено як «*Магістранти матимуть змогу вдосконалити навички міжкультурної комунікації та перекладацьких стратегій*». У межах СФЛ-аналізу спостерігається зміщення у модусі: замість активного “*will develop*” вжито конструкцію можливості «*матимуть змогу вдосконалити*», що знижує рівень риторичної визначеності. З позиції КДА, така трансформація демонструє нейтралізацію відповідальності освітньої програми, адже переклад мінімізує твердження про очікуваний результат і перетворює його на потенційну можливість. Унаслідок цього академічна мета зводиться до менш обов'язкового рівня, що може відображати культурну настанову на обережне прогнозування результатів у сфері освіти.

У випадку з текстом, що стосується політехнічної освіти, об'єктом аналізу постала інструкція з безпеки, у якій вихідний фрагмент звучав як “*Operators must strictly follow all technical regulations*”. У перекладі подано: «*Працівникам слід дотримуватися технічних норм*». У структурі реєстру спостерігається спрощення модусу: жорсткий імператив “*must strictly follow*” замінено на пом'якшену рекомендацію «*слід дотримуватися*». За логікою КДА, це означає ослаблення нормативного навантаження та потенційне зниження авторитетності інструктивного дискурсу. Перекладач виводить з фокусу обов'язковість дії, зменшуючи відчуття відповідальності. Дискурсивно це наближає технічний текст до моделі інформування, а не регулювання, що може бути вмотивоване відмінностями у стилях офіційної документації у країнах джерела й реципієнта.

У сфері побутової комунікації, зокрема в інформаційному матеріалі для туристів, в англійському варіанті вжито фразу: “*We highly recommend visiting the local market early in the morning*”, яку перекладено як «*Можна відвідати місцевий ринок зранку – тоді найбільший вибір*». За параметрами СФЛ, спостерігається зміна тональності та модальності: рекомендацію від першої особи множини з вираженим імпліцитним авторитетом (“*we highly recommend*”) трансформовано в безособову оповідь, де дію подано як нейтральну можливість. За КДА, це – приклад деперсоналізації джерела мовлення, що нівелює комунікативну відповідальність і знижує риторичну переконливість. Дискурсивно така трансформація адаптує текст до очікуваної стилістики

Таблиця 2

Приклад аналізу перекладу за інтегративною моделлю СФЛ+КДА

Фрагмент	Реєстровий аналіз (СФЛ)	Трансформація (КДА)	Дискурсивний наслідок
EN: This reform empowers the regions to take control. UA: Завдяки цій реформі регіони можуть брати на себе більше відповідальності.	Поле: управлінська дія. Тенор: інституційний (влада → регіони). Модус: офіційно-писемний, декларативний. Метафункції: ідеаційна – делегування повноважень; міжособистісна – риторична підтримка; текстова – когерентне структурування.	Матеріальний процес “ <i>empowers</i> ” → модальна конструкція « <i>можуть брати</i> ». Активація → потенційна можливість. Пряма дієслівна дія → номіналізація й ослаблення агентності.	Зниження риторичної сили, нейтралізація ініціативи. Віддалення від дискурсу джерела. Зміна соціального ефекту: від твердження до припущення.

туристичної реклами в українськомовному середовищі, яка тяжіє до описового й нейтрального стилю, ніж до порад чи інструкцій.

Таким чином, застосування інтегративної моделі на прикладі перекладеного політичного висловлювання підтверджує її аналітичну продуктивність як інструменту опису структурних зрушень і їх критичної інтерпретації. Такий підхід допомагає не лише виявити текстуальні модифікації, а й осмислити їхній дискурсивний ефект у ширшому соціокультурному контексті, що є необхідною умовою сучасного перекладознавчого аналізу.

Висновки та перспективи досліджень. Синтез системно-функціональної лінгвістики та критичного дискурс-аналізу виявляється продуктивним підходом до аналізу перекладу як складного багаторівневого процесу, що поєднує структуру і значення, функцію й ідеологію. Запропонована модель дає змогу інтегрувати описові інструменти аналізу реєстру й метафункцій із критичними категоріями репрезентації, оцінювання та інтертекстуальності. Така методологічна симбіотика забезпечує цілісне бачення перекладу як інтердискурсивної дії, що репрезентує та трансформує соціальні смисли в процесі мовного посередництва. У контексті сучасного перекладознавства це дозволяє подолати розрив між формальним аналізом тексту і соціокультурним аналізом дискурсу. Модель є гнучкою та відкритою до адаптації, що робить її придатною як до академічного, так і до професійного перекладацького аналізу.

З практичних міркувань, така модель має потенціал для впровадження у навчальні програми з перекладознавства як інструмент формування

аналітичного мислення та перекладацької рефлексії. Її можна використовувати для оцінювання якості перекладу, пояснення перекладацьких рішень, розробки критеріїв функціонально-комунікативної релевантності. Застосування інтегративного підходу сприяє розвитку компетентності перекладача як інтерпретатора міжкультурних змістів, здатного діяти в умовах складної соціальної взаємодії. Синтез СФЛ і КДА дає змогу подолати обмеження кожного підходу окремо. У контексті перекладознавства він забезпечує як глибоку структурно-семантичну, так і соціокритичну інтерпретацію тексту, дозволяючи оцінювати не лише текстуальну точність, а й дискурсивну релевантність. Такий підхід є продуктивним для аналізу перекладів політичних, науково-популярних, публіцистичних та художніх текстів, а також має дидактичну цінність для формування критичної перекладацької компетентності. Водночас модель відкриває нові горизонти для дослідницької роботи, зокрема в напрямках аналізу мультимодальних текстів, художнього перекладу, а також інтеграції у системи автоматизованого перекладу. А отже, теоретичне обґрунтування й емпіричне випробування моделі свідчать про її універсальність, прикладну цінність і перспективність для подальшого розвитку міждисциплінарного перекладознавства.

У перспективі ця модель може бути застосована до мультимодального перекладу, перекладу новин та локалізації цифрового контенту. Розширення емпіричної бази та включення корпусних даних поглиблюють обґрунтованість висновків і сприятимуть формуванню нової парадигми критичного перекладознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англійська мова і література у полілозі культур : когнітивно-комунікативний, синергетичний і перекладознавчий аспекти : колективна монографія / заг. ред. Т. В. Громко. Одеса : Астропринт, 2024. 139 с.
2. Громко Т. В. Специфіка міжмовносистемного перекладу. *Англійська мова і література у полілозі культур : когнітивно-комунікативний, синергетичний і перекладознавчий аспекти* : колективна монографія / заг. ред. Т. В. Громко. Одеса : Астропринт, 2024. С. 9–33.
3. Громко Т. В. Методологія та досвід дескрипції говірки : монографія. Дніпро : Середняк Т. К., 2021. 452 с.
4. Кононов І. М. Переклад і дискурс : концептуальні домінанти. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 252 с.
5. Корунець І. В. Теоретичні основи перекладознавства. Вінниця : Нова книга, 2004. 356 с.
6. Сдобнікова О. І. Переклад як інтерпретація : прагматичний вимір. Вінниця : ВНТУ, 2010. 184 с.
7. Calzada Pérez M. Translating Institutions : An Ethnographic Study of EU Translation. Manchester : St. Jerome, 2003. 237 p.
8. Fairclough N. Critical Discourse Analysis : The Critical Study of Language. London : Longman, 1995. 265 p.
9. Fairclough N. New Labour, New Language? London : Routledge, 2000. 178 p.
10. Halliday M. A. K. Language as Social Semiotic : The Social Interpretation of Language and Meaning. London : Edward Arnold, 1978. 192 p.
11. Hatim B., Mason I. The Translator as Communicator. London : Routledge, 1997. 256 p.
12. House J. Translation Quality Assessment : A Model Revisited. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1997. 207 p.
13. Munday J. Evaluation in Translation : Critical Points of Translator Decision-Making. London : Routledge, 2012. 208 p.
14. Munday J. Introducing Translation Studies : Theories and Applications (3rd ed.). London : Routledge, 2012. 384 p.
15. The Role of Discourse Analysis for Translation and in Translator Training / Schäffner C. (ed.). Clevedon : Multilingual Matters, 2002. 96 p. (Series : Contemporary Issues in Language and Society, Vol. 3).
16. Trosborg A. Text Typology and Translation. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins, 1997. 365 p.
17. van Dijk T. A. Discourse and Power. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2008. 308 p.

REFERENCES

1. Hromko, T. V. (ed.). (2024). *Anhliiska mova i literatura u polilozu kultur: kohnityvno-komunikatyvnyi, synerhetychnyi i perekladoznachnyi aspekty* [English language and literature in the polylogue of cultures: cognitive-communicative, synergetic and translation aspects]. Odessa: Astroprint [in Ukrainian].

2. Hromko, T. V. (2024). Spetsyfika mizhmovnosystemnoho perekladu [Specifics of interlingual systemic translation]. *Anhliiska mova i literatura u polilozi kultur* / T. V. Hromko (ed.). Odesa: Astroprint, 9–33 [in Ukrainian].
3. Hromko, T. V. (2021). Metodolohiia ta dosvid deskriptsii hovirky [Methodology and experience of dialect description]: monohrafiia. Dnipro: Seredniak T. K. [in Ukrainian].
4. Kononov, I. M. (2017). Pereklad i dyskurs: kontseptualni dominanty [Translation and discourse: conceptual dominants]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].
5. Korunets, I. V. (2004). Teoretychni osnovy perekladoznavstva [Theoretical foundations of translation studies]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
6. Sdobnikova, O. I. (2010). Pereklad yak interpretatsiia: prahmatychnyi vymir [Translation as interpretation: pragmatic dimension]. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].
7. Calzada Pérez, M. (2003). *Translating Institutions: An Ethnographic Study of EU Translation*. Manchester: St. Jerome.
8. Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman.
9. Fairclough, N. (2000). *New Labour, New Language?* London: Routledge.
10. Halliday, M. A. K. (1978). *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.
11. Hatim, B., & Mason, I. (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.
12. House, J. (1997). *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
13. Munday, J. (2012). *Evaluation in Translation: Critical Points of Translator Decision-Making*. London: Routledge.
14. Munday, J. (2012). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* (3rd ed.). London: Routledge.
15. Schäffner, C. (ed.). (2002). *The Role of Discourse Analysis for Translation and in Translator Training*. Clevedon: Multilingual Matters (Contemporary Issues in Language and Society, Vol. 3).
16. Trosborg, A. (1997). *Text Typology and Translation*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.
17. van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Power*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.